

ADALÉKOK A KISEGYHÁZAK TÖRTÉNETÉBŐL A HOLOKAUSZT KAPCSÁN

Benjámín BACSÓ¹

Abstract

ADDITIONS TO THE HISTORY OF FREE CHURCHES IN THE TIME OF THE HOLOCAUST

The purpose of this article is to explore the role of the denominations represented by the Association of Free Churches of Hungary during the period of World War II, with a particular focus on the question of their involvement in the life of society and the potential responsibility that can be attributed to them during the emergency period. While the roles of church institutions and leaders in the analysis of the Holocaust have been examined by the defining professional publications, smaller denominations have only been marginally affected by these domestic researches, and it is this gap that I aim to fill.

Keywords

Free church, Holocaust, baptist, methodist,

Bevezetés

A Magyarországi Szabadegyházak Szövetségébe tömörült felekezetek a II. világháború egyik legsötétebb időszakában tanúsított magatartása kevésbé ismert. Írásomban arra keresem a választ, hogy ezen szabadegyházak, amelyek jelentős nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeztek, milyen szerepet töltek be a társadalom életében, s milyen felelősséget lehet az ő esetükben megállapítani a vészkorszak alatt? Az egyházi intézmények és vezetők szerepeit a holokauszt elemzése során meghatározó szakmai publikációk vizsgálták már korábban, azonban a kisebb létszámú felekezeteket csak marginálisan érintették ezek a hazai kutatások. Ezen hiányosság pótlásához kívánok hozzájárulni. Kutatásom során azonban azzal szembesültem, hogy az ezen időszakra vonatkozó adatok sporadikussága nem teszi lehetővé egy általános kép megalkotását. Sokkal inkább töredékek és benyomások azok, amelyek a kutatás jelenlegi fázisában rendelkezésemre állnak. Ennek ellenére hasznosnak gondolom írásomban bemutatni a baptisták, adventisták, nazarénusok és metodisták ezen időszakban megnyilvánuló törekvéseit. A fő kérdéseim: Hogyan viszonyultak a zsidókérdéshez ezen szabadegyházi entitások? Milyen cselekvési terük és lehetőségük nyílt a segítségre? Tudták-e használni széles nemzetközi kapcsolataikat? Egyre többet tudunk a holokauszt magyar vonatkozásai kapcsán, azonban speciális témám kutatása során azzal szembesültem, hogy ha a zsidókérdés korabeli kontextusait, különösen a szabadegyházak és a zsidóság kérdését vizsgáljuk, a téma szinte teljességgel

¹ Bacsó Benjámín, oktató, Baptista Teológiai Akadémia, bacso.benjamin@oktato.bta.hu

feldolgozatlan. Utalások és kitekintések vannak, de a szabadegyházak álláspontjának és cselekvésének szisztematikus vizsgálata kifejezetten a holokausz kapcsán, még igencsak kezdetleges.

Szabadegyházak fogalmi tisztázás

Az egyház valóságát többféle tudományos módszerrel lehet vizsgálni, de ebben az írásban kifejezetten történeti nézőpontból közelítünk a kérdéshez. Mivel ebben az írásban fogom használni a „kisegyházak” és a „szabadegyházak” kifejezést is, ráadásul szinonimaként, ezért fontosnak tartom a fogalmi tisztázás végett, röviden definiálni, hogy mit is értek ezen kifejezések alatt. Eddigi ismereteink szerint a II. világháború végéig az új protestáns entitások tagjai, vezetői általánosan elfogadott összefoglaló elnevezést nem használtak magukra vonatkozóan Magyarországon. A II. világháború éveiben, a nehéz közjogi helyzetük okán, mely során védekezésre kényszerültek, keresték azokat a gyűjtő fogalmakat, kifejezéseket, amelyek törekvésüket összefoglalták és segítették őket ebben a közjogi harcban. Itt találkozzunk az olyan kifejezésekkel, mint „evangéliumi mozgalmak”(Kiss,1936) vagy „kicsi szabad mozgalmak”(Békehírnök, 1943.1.szám.4.old). Az angol „free church” illetve a német „Freikirche” nyomán elvétve megjelenik a „szabadegyház” kifejezés is ebben az időszakban már. A „szabadegyházak” megjelölés először az angolszász nyelvterületen tűnt fel és az amerikai zarándok atyák különböző protestáns típusú szervezeteiben vált általánossá. A szabad jelző az állami befolyás, irányítás alatt álló egyházi szervezetektől való elhatárolódást jelentette. Az alapvető jelszót „szabad államban szabad egyház” először egy amerikai baptista lelkész, Roger Williams a Rhode Island állam alapítója és első kormányzója fogalmazta meg. Tőle aztán széles körben vették át és kezdték el alkalmazni széleskörűen.

Európában a tizenkilencedik század folyamán, különösen angolszász területen jelentkeztek az állam egyháztól függetlenedő szabadegyházi közösségek. 1844-ben alakult meg az anglikán egyházból kiváló, Angol Szabadegyház (Free Church of England), ami még a tizenkilencedik század folyamán egyesült az amerikai Reformed Episcopal Church of America- val (Bauer, 1971). A legfontosabb tizenkilencedik századi szabadegyházi mozgalom Európában, az 1843-ban Thomas Chalmers vezetésével megalakult Skót Szabadegyház (Free Church of Scotland) volt, amely megalakulása után nem sokkal, már 1845-ben Pest- Budán is létesített missziói állomást. (Kovács, 2001)

Szigeti Jenő és Rajki Zoltán felhívja a figyelmet: „A 20. századi egyházpolitikai harcokban a kisebb egyházak hivatalos hivatkozási alapja lett a szabad egyház meghatározás azokat az evangéliumi protestáns kis egyházakat, gyülekezeteket és vallási felekezeteket tartották szabad egyházaknak, amelyek bibliai meggyőződésük alapján ragaszkodtak az önkéntes, tudatos hitbeli meggyőződésen alapuló, tevékeny gyülekezeti tagsághoz. Gyülekezeteket, országos szervezeteiket gyülekezeti tagjaik önkéntes adományából tartották fenn a magyarországi szabad egyházak szövetségének megalapítása ezerkilencszáznegyvennégy őszén elősegítette a szabad egyházak kifejezés elterjedését.” (Szigeti&Rajki, 2012, 15.) A szabadegyházak alapvetően külföldi alapításhoz kötődtek, vagy külföldi alapítóik voltak, vagy jelentős mértékben külföldi impulzusok hatására alakultak meg. Így, széleskörű nemzetközi kapcsolataik voltak, amelyeket mindig gyanakvással néztek és fogadtak az állam részéről. Jól látható, hogy a „szabadegyház” kifejezés döntően egy elvi elköteleződéshez kapcsolódik, amely politikai érte-

lemben nem semleges, világos képpel bír állam és egyház kapcsolatát tekintve. A vizsgált korszakban ilyen módon használok ezt a kifejezést, mert kifejezetten törekvése volt ezeknek a felekezeteknek, hogy közjogi helyzetük rendeződjön és ezáltal missziói lehetőségeik szélesedését is várták. A magyar viszonyok között a szabadegyházak törekvését nagyon gyakran inkább a létszámhoz kapcsolódó kifejezéssel váltották fel, amely sokkal inkább semleges volt, így használták a „kisegyház” kifejezést rájuk. A magyar viszonyok között valóban kis egyháznak tekintendő felekezetek azonban, globális viszonylatban nem tekinthetők kis létszámú egyházaknak, hiszen egyes felekezetek száma átlépte a tízmilliót is, elég, ha a baptistákra vagy a metodistákra gondolunk. Ilyen módon a „szabadegyház” kifejezés inkább egyházpolitikai törekvést jelent, egy elvnek a megfogalmazását és az ahhoz való ragaszkodást míg a kisegyház kifejezés kifejezetten kvantitatív jellegű. A két fogalom azonban elterjedt és a szakirodalom is szinonimaként használja. Ebben a korszakban is ide soroljuk: a baptistákat, adventistákat, metodistákat, a keresztény testvérgyülekezeteket, az ókatolikus közösséget, de a nazarénusokat és a pünkösdi mozgalomhoz tartozó közösségeket is, akár csak az Üdvahadsereget.

Közjogi helyzetük

Ahhoz, hogy a szabadegyházak helyzetét meg tudjuk ítélni a holokausz kapcsán, rendkívül fontos jogi helyzetüket megvizsgálni. Habár a trianoni békeszerződést becikkelyező 1921. XXXIII. törvénycikk 55. paragrafusa szerint „Magyarország minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást, vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakorolhasson, amennyiben azok gyakorlata a közrenddel és jó erkölcs csökken nem ellenkezik. Ezekkel a rendelkezésekkel szemben semmiféle rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos.” (Harai, 1944.27.) a valóságban a baptisták helyzetét leszámítva, akiket 1905-ben állami elismerésben részesítettek, a szabadegyházak közjogi helyzete rendezetlen volt. Habár voltak törekvések, hogy közjogi helyzetüket rendezzék, ez a valóságban nem járt sikerrel. Jelentősen korlátozták őket a vallásuk szabad gyakorlatában, illetve több helyen atrocitások érték őket. Hiába írtak többször is kérvényt az éppen illetékes minisztériumokhoz, jogi helyzetük rendezetlen maradt. Fazekas Csaba kutatásai (Fazekas, 1996, 4.) rámutatnak, hogy milyen belső intézkedések, leiratok és utasítások voltak a Horthy-korszakban érvényben a kisegyházakkal szemben. 1939. december 2-án kelt belügyminiszteri rendelet a „szekták” betiltásáról intézkedett. Ez végképp hátrányosan érintette, a baptistákat és a metodistákat leszámítva, az összes többi szabadegyházi közösséget. 1940 elején már az egész országban teljesen lehetetlenné tették a kisegyházak istentiszteleti alkalmainak megtartását. Pusztán egyetlen esetet kiemelve, a beregszászi rendőrkapitány egyik jelentése szerint alig néhány nappal Keresztes-Fischer rendeletének megjelenése után szigorúan megbüntette az adventistákat összejövétel tartása miatt.² Ezen események is mutatják, hogy a szabadegyházak jelentős része korlátozva volt a működésében. Legfontosabb harcuk a saját jogi helyzetük rendezésére irányult.

² Iratszám: 151/1941. biz. - MOL K149. 651.f. 2. 1941-7-6000. 1940 szeptemberében pl. Rákoscsabán tartóztattak le adventistákat. MOL K150. VII-6-3873. Idézi: Szigeti Jenő: Kiss Lajos három levele. In: Szigeti Jenő: „És emlékezzél meg az útról...” Tanulmányok a magyarországi szabadegyházak történetéből. Bp., 1981. 197-202.

Nazarénusok

A Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter 1939. december 2-án kelt rendeletét, melyet a honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetése tárgyában hozott, indoklásában a rendeletet a miniszter úgy indokolta, hogy: „Az utóbbi évek tapasztalatai szerint az országban szaporodó különböző szekták tanaikkal és működésükkel túllépték a hitélet törvényben megszabott keretét. Gyülekezéseiken és összejöveteleiken nemcsak vallási, hanem politikai és társadalmi tanokkal is foglalkoztak. Egyes szekták, mint a nazarénusok... az állampolgárokat a honvédelmi, a legszentebb állampolgári kötelességük teljesítése eltéríteni törekcszenek.”³ Tehát ezek után sokféle nehézséget kellett átélni a nazarénus közösségnek. Imaházakat elkoboztak a hatóságok, például Hódmezővásárhelyen a városnak adományozták, Szegeden a MOVE kapta meg. Volt, ahol Levente otthont, háziipari üzemet csináltak belőle és olyan is, ahol raktár lett az imaházból (Kardos & Szigeti, 1988. 288.). A fegyverfogás tilalma a nazarénus közösség szempontjából sokféle meghurcoltatást vont maga után, a börtönökben jelentős számú nazarénus fogollyal lehetett találkozni, amikor elkezdődtek a tömeges behívások, gyakorlatilag már az eskütételnél elkezdődött a meghurcoltatásuk (Kardos & Szigeti, 1988, 289.). A nazarénus foglyok nagy része a szegedi Csillag börtönbe került. Itt már 1941-ben közel 30 nazarénus fogoly volt (Kardos & Szigeti, 1988, 290.), többen internálótáborba kerültek vagy munkaszolgálatra hurcolták őket. A bori munkatáborban is dolgozott egy csoport nazarénus, akik a debreceni büntető intézetből kerültek oda, a szegedi foglyokból pedig egy különleges büntető századot alakítottak, amelynek tagjai a zsidó munkaszolgálatosokat azonos elbánásban részesültek (Kardos & Szigeti, 1988, 291.).

Kardos Ferenc és Szigeti Jenő idézi a 60-as éveiben járó Fülöp Ferenc paksi egyházi szolga naplóját: „1944. július... A hó 1. hetében arattunk. Búza 9,30 rozs 7,20. A zsidókat a villányi utcai házakba gyűjtik mindenüktől megfosztják őket. Néhány hét múlva vonatra, marhaszállító kocsikba zsúfolták őket, 70–80-an egy kocsiba kisgyermekkel. Forró augusztusi napokban vitték őket. A kocsik becsukva, víz, élelem nélkül, állítólag Galíciába, Lengyelországba, Hitler parancsára, ahol állítólag ötmilliót gázzal megöltek. Paksról is mind elvitték állítólag. A háború rémes. A német csapatok visszavonulnak. Az oroszok bejöttek Magyarországra. Októberben már a Dunán álltak, Pakson is. A túlsó oldalon oroszok, innen németek és magyarok. November utolsó hetében Mohács alatt átjöttek a Dunán az oroszok, és felfelé jöttek az egész Dunántúlon, Pécs, Paks, Várpalota és a Balatonig. Itt állt a harc...” (Kardos & Szigeti, 1988, 298–299.) Ezek a rövid naplóbejegyzések is mutatják, hogy miközben a saját kálváriájuk zajlott, nem maradtak érdektelenek a zsidók helyzete iránt, azonban eszköztelenek voltak. Több nazarénus együtt teljesített munkaszolgálatot, arról azonban keveset tudunk, hogy a közös „munkaszolgálat” milyen hatással volt! Az mindenesetre „a háború rémes” megállapítás is mutatja, hogy a nazarénusok alapvető pacifizmusa nem támogatta a zsidókkal szembeni erőszakot.

³ A m. kir. belügyminiszter 1939. évi 363.500. számú rendelete

Adventisták

Az adventista közösség jogi helyzete, ahogyan azt fentebb írtam, szintén roppant nehéz volt. Ebben az időszakban Michnay László volt az adventista egyház elnöke. Szívügyének tekintette a vallásszabadság kérdését és ezért harcos kiállást vállalt. Jellemző erre a harcias kiállásra, hogy amikor 1942. március 29-én a nyilas irányzatú Függetlenség című lap, az 1882-83-as tiszaezlári vérvádról folyamatosan cikkeket közöl, Michnay 1942. április 6-án kelt levelében tiltakozott a hírhedt sajtó főnöknél, Kolozsvári Borcsa Mihálynál, aki a „fajvédő gondolat” élharcosa volt a magyar sajtóban (Szigeti & Rajki, 2012, 199.). Nemcsak írásban volt bátor Michnay László hanem prédikációban is, szemtanúk beszámolói szerint, 1942–43-ban a szószékről utasított ki az istentiszteletre belépő zöld inges suhancokat (Szigeti & Rajki, 2012, 199.). Bátran ítélte el prédikációjában a fajgyűlöletet és önfeláldozó emberszeretetre buzdított. Mezőfi Vilmos visszaemlékezéséből (Mezőfi, 5–6.) tudjuk, hogy 1943 októberében Michnay László előadást hirdetett a zsidó kérdésről a Székely Bertalan utcai templomban, amiről az Írók -Újságírók Otthon Körében tudomást szereztek. Várnai Zseni ajánlotta: „Hallgassuk meg az előadást ugyan milyen érveket sorakoztatnak fel, ami szerencsétlen felekeztünk ellen. Hallunk e valami újat a sok rágalom között?” A javaslatot többek megfogadták és meglátogatták a meghirdetett előadást, de az érdeklődő újságírók elvárásait pozitív értelemben voltak meghaladta, amivel ott találkoztak. A prédikátor Michnay László nem becsmérelte a zsidókat, hanem épp az embertelenséget, a kegyetlenkedést ítélte el. 1944-ben az egyre fokozódó üldözések idején, az ajtaja is nyitva volt az üldözöttek előtt (Szigeti & Rajki, 2012, 200.). A VI. kerületi Székely Bertalan utca 13. szám alatt és a XVI. kerületi Dorozsmai úton az adventista egyház egész sor üldözöttet rejtegetett (Szigeti, 2015, 158.). Ellátták őket étellel és tüzelőanyaggal. Várnai Zseni így emlékezett vissza: „Michnay László emléke előttem a legmagasabb piederstálon áll és már eddig is igyekeztem megörökíteni nemes cselekedeteit Michnay László kivételes ember szeretetére van, hogy több mint 50 üldözöttet rejtegetett és táplált miközben a fasiszták rémtetteit nyögte a város. Michnay László védetteit valamennyien megmenekültek s megérték a felszabadulást.” (Szigeti & Rajki, 2012, 200.)

Szigeti Jenő úttörő kutatásokat végzett abban, hogy minél több részletét tárja fel a szabadegyházak zsidómentő munkájának. Kutatásait a témában így összegzi: „katonai szolgálatát teljesítő Oláh István lakásában az Adventista Egyház közel száz üldözöttet rejtegetett; ellátták őket táplálékkal és tüzelőanyaggal. Michnay lélekjelenléte mentette meg Gyarmati Dezsőt, amikor a Kmety utca sarkán kiemelte a sorból. Pechtol János huszonhat zsidó személy – köztük több adventista – érdekében járt el Raoul Wallenberg nagykövethél, vagy Berghauer Imre, aki mindenben segítője, társa volt Michnay Lászlónak, s lehetne szaporítani a példák sorát. Néhány hete egy öreg adventista néni emlékezett, hogy náluk a tanyán bújtattak egy zsidó családot, akik parasztruhában kijártak velük a mezőre, és a csendőrök azt gondolták róluk, hogy a faluból való napszámosok.” (Szigeti, 2015, 159.) A fenti felsorolás is mutatja, hogy az adatok ugyan sporadikusak, azonban a mentő szándék egyértelműen tetten érhető.

Baptisták

„Ki a zsidó?”– teszi fel a kérdést a Békehírnök, a baptisták hivatalos lapja, majd így folytatja: „A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosak biztosításáról szóló 1938. évi tizenötödik törvénycikk röviden zsidótörvény alapján kiadott miniszteri rendelet meghatározza, hogy a törvény alkalmazása és végrehajtása szempontjából ki a zsidó. Vallásfelekezeteikként minket az új intézkedések következtében ismét sérelem ért. Ha valaki ugyanis az izraeli hitfelekezet szóval ezerkilencszáztizenkilenc július harmincegy előtt más bevett felekezetben lépett át és annak megszakítás nélkül tagja maradt, a törvény értelmében már nem kell zsidónak tekinteni, ha ellenben valaki nem bevett felekezetben lépett, tehát baptista lett és megszakítás nélkül baptista maradt, a zsidónak számít. Nem beszélünk itt a törvény és rendelet egyéb vallásügyi vonatkozású és lelki életet nem ismerő intézkedéseiről, csak tisztelettel kérdezzük lesz miért élvezhet kedvezőbb elbánást a zsidóból lett római katolikus vagy református, mint a zsidóból lett baptista?” (Békehírnök 1938. július 2.) Ez is jól mutatja, hogy a fentebb említett közjogi helyzet tisztázatlansága, mennyire áthatotta még ezt a kérdést is. A baptisták szempontjából problémát jelentett a törvény alkalmazása. Ráadásul a háború pusztításait is egyre nehezebben élték meg, így nem csak a zsidókkal szembeni rendelkezéseket és törvényeket sérelmezték, hanem a háború elhúzódását és az ehhez kapcsolódó károkat is, amelyek mind emberéletben, mind pedig anyagi kárban jelentősek voltak. „A napilapok telve vannak azon híradásokat, melyek a harcban és a harcon kívüli országok végső győzelmét, a döntést kivívó ütközetet és kisebb nagyobb sikerek elérését tartalmazzák. A hatalmasságok azon munkálkodnak, hogy minden erőt összpontosítva, mindent és mindenkit a haza és a nemzet szolgálatába állítsanak, mert remélik, hogy övék lesz a döntő győzelem. Sok vér folyt eddig, felmérhetetlen értékek mentek kárba, de ennek ellenére a háborús feleknek még eszük ágában sincs a megállás vagy meghátrálás.” (Békehírnök 1944. január 8.) Különösen is jól mutatja be egy történet, hogyan kapcsolódott össze a háború nyomorúságában a békére törekvés és a zsidómentés. Az első magyarországi baptista gyülekezet történetének feldolgozása során vált ismerté az alábbi eset: „a ház valamikor baptista ház volt. A lakók között sok hívő volt, akik sok hívő éneket ismertek. Apukám naponta olvasott bibliát és tartott áhítatot. 2 pap látogatott meg minket. Egy katolikus egyszer, egy protestáns, azt hiszem református. A katolikus pap amikor meghallotta a pince lakóit hívő énekeket énekelni azt mondta, hogy ez a pince olyan, mint egy templom. A többi ház pincéjét is meglátogatták hírét vitték a nálunk található hangulatnak és hamarosan más házak pincéjéből is jöttek és kérték édesapámat, hogy náluk is tartson áhítatot. Ezt ő vállalta és több házba is járt imádkozni bibliát olvasni a rémült, kimerült, ideges embereket az evangéliummal nyugtatni, csendesíteni közben azonban a katonák nem tévesztették szem elől. Ha aktív frontszolgálatra nem is veszem, de tábori lelkeseknek behívták. Hetente kétszer felkereste az alakulatát és ellátta a lelkesi szolgálatot. Itt történt, hogy találkozott két bonyhádi hívő katona fiúval. Persze hogy megismerték egymást. Nemsokára a fiúk ott voltak a pincében apukám ruhájában pont akkor tudtam meg hogy a fás rekeszben egy zsidó nő is volt a kisfiával...” (Gerzsényi & Miklya Luzsányi ,2007, 118.) Ami különösen is említésre méltó, hogy a keresztény hitnek a gyakorlattal történő összekapcsolása, bátorítóan hatott. A fenti történet azért is ragadja meg az ember figyelmét, mert annyira titokban igyekeztek tartani a zsidók segítségét, hogy a visszaemlékező is csak jóval később realizálta a helyzetet.

Speciális a nyíraczádi zsidóság és baptista gyülekezet kapcsolata, amelyről Veréb Csabáné szerkesztésében egy kevésbé ismert kötet született (Veréb, 2012). 1930-ban 210 zsidót számláltak Nyíraczádon, 1941-ben 198 főt, 1944 áprilisában pedig 198 tagot tartottak nyilván. 1942-ben munkaszolgálatra vonták be a falu fiataljait és nagyobb részük a keleti fronton halt meg. A megmaradtak visszaemlékezései szerint 1945 márciusában a nyilaskezeses párt gondoskodott arról, hogy egy zsidó se szökjön ki a településről. A 199 zsidó, akit regisztráltak, köztük 30 az adófizetőt, a zsinagóga épülete elé egy gettóba terelték. Innen a zsidóságot Nyíregyházára, utána Harangod pusztára, majd Auschwitzba vitték. 1949-ben még 46 tagja volt a hitközségnek, melyet az itthon maradt túlélők szerveztek újjá. A hitközség azonban fokozatosan kiürült az ötvenes években. A helyi zsinagógát így a helyi baptista közösség megvette és baptista imaház, templom lett belőle. (Veréb, 2012, 30.)

Egy különösen is izgalmas és fordulatokban gazdag történet, Klem Ferenc horvát baptista katona sorsa, aki előbb a németek fogságába került, majd megszökött egy haláltáborból, ahová a zsidók mentése miatt hurcolták. Egy rövidzárlat alkalmával sikerült átbújni a drótkerítés alatt, és baptista segítséggel Magyarországra szökött. Itt úgy rejtették el, hogy Somogyi Imrének, a baptista egyház vezetőjének közbenjárására azonnal felvették a Baptista Teológiai Szemináriumba, mint „régis hallgatót” (Lakatos 2003, 1., 8.). Somogyi Imre egy zsidó mérnököt is segített, Füzesi Zoltánt rejtegette, aki korábban a Standard-gyárban dolgozott. Somogyi hamis iratokat szerzett neki, és a baptista árvaház villanyszerelőjeként vészelte át ezt az időszakot (Hányik, 1982.)

Összefoglalás

Elmondható, hogy a szabadegyházak egyéni akciók keretében tudtak segíteni a terror elől menekülő zsidóság számára. Szűkös lehetőségeik között, habár nem sikerült tömegeket megmenteni, de a felebaráti kötelességnek eleget téve, igyekeztek segíteni. A források sporadikussága rendkívül nehezíti a II. világháború végének kutatását a szabadegyházak tekintetében. Mivel jelentős épületek rongálódtak meg ebben az időszakban, így gyülekezeti és kisegyházi levéltárak dokumentumai is áldozatai lettek ennek. Azonban jól mutatják ezek a rövid epizódok, hogy miközben közjogi helyzetük bizonytalan volt, aközben sem feledkeztek meg arról, hogy a felebarát iránti szeretetparancsot betöltsék. Ezen szabadegyházak, méretükhöz képest is igyekeztek jelentős segítséget nyújtani. Ugyanakkor a zsidók számára nyújtott segítséget nem is igazán hozták nyilvánosságra, illetve bizonyos tekintetben a múlt homályába vész. Ezen a területen további kutatásokra van szükség, hogy még világosabb képet kaphassunk ezen felekezetek viszonyairól.

Bibliográfia

- [1] Bauer, Jerald C. (1971): The Westminster Dictionary of Church History, Philadelphia, The Westminster Press.
- [2] Fazekas, Cs. (1996): A kisegyházak és a szektakérdés a Horthy-korszakban, Budapest, TEDISZ.
- [3] Gerzsenyi, L.& Miklya Luzsányi, M. (2007): Mindeddig...az első magyarországi baptista gyülekezet története, Harmat- Wesselényi utcai Baptista Gyülekezet.
- [4] Harai, L. (szerk) (1944): A Vallás és közoktatásügyi igazgatás hatályos jogszabályainak gyűjteménye. I. kötet, Budapest, Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium.
- [5] Kardos, L.- Szigeti, J. (1988): Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok. Budapest, Magvető.
- [6] Kiss, F. (1936): Az evangéliumi mozgalmak értelme és az államhoz, valamint az egyházakhoz való viszonya emlékirat. MSZSZ.
- [7] Kovács, Á. (2001): The Origin of Scottish- Hungarian Church Relations: The Settlement and the first years of the Scottish Mission in the 1840s. Debrecen, Harsányi András Alapítvány, 2001.
- [8] Lakatos, J. (2003): Életmentő menlevelek, in: Metodista 2003/1-8p.
- [9] Lukátsi, V. (1990): Élő kövek. Dr. Kiss Ferenc orvosprofesszor dokumentum jellegű életrajza. Budapest. Primo Evangéliumi Könyvkiadó.
- [10] Mezőfi, V. (1946): A szabadegyházak a zsidókért, in: Kenéz-Kurlander E.: Szombat. Hitbuzgalmi írások. Budapest.
- [11] Rajki, Z.& Szigeti, J.(2012): Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig. Budapest. Gondolat.
- [12] Szigeti, J. (2015): Megtűrték az üldözöttekért, A kisegyházak helyzete a történelmi elnyomás idején, In: Collegium Doctorum, 11.évf.
- [13] Szuhánszky, T. G. (2005): A Magyarországi Metodista Egyház szociáldiakóniai munkájáról a 20. században, in: Lakatos J.: Keskeny utak. Tanulmányok a Magyarországi Metodista Egyház történetéből. Budapest. Magyarországi Metodista Egyház.
- [14] Vereb, Cs.né (szerk.) (2012): Isten háza. Zsidó és baptista egyház Nyíraczádon. Nyíraczád.

Források jegyzéke

M.kir.Belm. 363 500/1939.VII.a számú rendelete, in: Budapesti Közlöny, 1939. december 13. szám. 2.

Függetlenség 1942/29

151/1941. biz. - MOL K149. 651.f. 2. 1941-7-6000